

Rapportage Nieuw Liedboek

Generale Synode
26 april 2013
KTO 13.01

Inhoud

Inleiding		5
1	Achtergrond nieuw liedboek	7
2	Overzicht besluitvorming	8
2.1	Het feitelijke besluit	8
2.2	De notitie ISK (KTO.07.01)	8
2.3	De bespreking ter synode	9
3	Kader toetsing afspraken	10
3.1	De op te leveren producten	10
3.2	Het proces	10
3.3	De inhoud van het liedboek	10
4	Bestuurlijke toetsing	12
4.1	Toetsing: de producten	12
4.2	Toetsing: het proces	12
4.3	Toetsing: de inhoud	14
4.4	Samenvatting	14
5	Handreiking voor de beproeving	16
Bijlage 1	Besluitenlijst GS april 2007 n.a.v. KTO 07.01, "Een nieuw liedboek"	18
Bijlage 2	Verslag bevindingen supervisors Nieuw Liedboek (namens de Protestantse Kerk)	19
Bijlage 3	Indeling Nieuw Liedboek (bron: ISK)	23
Bijlage 4	uitleg hantering kwaliteitsnormen samenstelling Nieuw Liedboek (bron: ISK)	25
Bijlage 5	officiële verantwoording bestuur ISK over samenstelling Nieuw Liedboek aan alle deelnemende kerken (december 2012)	28
Bijlage 6	aanvullende informatie van bestuur ISK, d.d. 8 maart 2013	31

Inleiding

In 2007 stemde de generale synode van de Protestantse Kerk in Nederland unaniem in met de aanpak voor het samenstellen van een nieuw liedboek, als vervanger van het *Liedboek voor de Kerken*, dat dateert van 1973. Deze aanpak was aan de synode voorgelegd door de Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied¹ (verder aangeduid als ISK), die met die instemming ook de opdracht op zich nam dat nieuwe liedboek (*Liedboek – Zingen en bidden in huis en kerk*) samen te stellen. Als mede-opdrachtgevers fungeert een zevental andere kerken in Nederland en België, namelijk:

- de Algemene Doopsgezinde Sociëteit
- de Broederschap der Remonstranten
- de Vrijzinnige Geloofsgemeenschap NPB
- de Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt
- de Nederlands Gereformeerde Kerken
- de Verenigde Protestantse Kerk in België
- de Evangelisch-Lutherse Kerk in België.

Er is in brede kring uitgekeken naar dit Nieuwe Liedboek, ook in de Protestantse Kerk. Het liedboek is inmiddels gereed maar nog niet openbaar; het wordt op 25 mei 2013 gelanceerd tijdens een feestelijke dag in Monnickendam, exact 40 jaar na de introductie van het huidige *Liedboek voor de kerken*. Daarna is het Nieuwe Liedboek voor iedereen te koop. Ook gemeenten van de Protestantse Kerk staat het vrij om het aan te schaffen en te benutten voor de gemeentezang en het pastoraat. Het Nieuwe Liedboek is inmiddels breed (door de uitgevers²) aangekondigd; alle gemeenten van de kerk ontvingen eind maart bijvoorbeeld een informatiepakket en een uitnodiging voor de presentatie van het Nieuwe Liedboek op 25 mei. Ook heeft de ISK in het afgelopen half jaar tal van zangavonden belegd waarin gemeenten van de kerk kennis konden maken met een representatieve selectie liederen uit het Nieuwe Liedboek.

De diepste reden voor de synode om in 2007 opdracht te geven voor de samenstelling van een nieuw liedboek is de wens om als kerk over een liedboek te beschikken dat de eenheid van de kerk benadrukt én vooral bevordert. Het huidige *Liedboek voor de Kerken* voldoet – na een gebruikstijd van veertig jaar – daarvoor niet meer voldoende. Vooropgezet doel is daarom om – zoals de kerkorde dat omschrijft – een nieuw liedboek “aan te bieden aan de gemeenten waarvan in de eredienst bij voorkeur gebruik wordt gemaakt” (Ordinantie. 5-9.1).

Voordat de synode het liedboek voor gebruik in de eredienst kan aanbieden, dienen de gemeenten van de kerk de gelegenheid te krijgen ervaring met het liedboek op te doen en daarover verslag te doen; dit gebeurt aan de classicale vergaderingen, die daarover gehoord worden door de generale synode. De kerkorde noemt in dit verband dat het liedboek “gedurende enige tijd dient te worden vrijgegeven ter beproeving” (Ordinantie 5-9.3). Het ligt voor de hand om in deze formulering in de lijdende vorm twee onderliggende gedachten te lezen:

- het is de synode die het liedboek ‘vrijgeeft ter beproeving’
- het vrijgeven veronderstelt een bewuste handeling, waar een afweging aan ten grondslag ligt; blijkbaar kan de synode ook besluiten een liedboek niet vrij te geven.

In het afgelopen decennium heeft de generale synode één keer eerder een dergelijk traject doorlopen, namelijk met de Nieuwe Bijbelvertaling (NBV). Ook in 2004 nam de synode een bewust besluit de bijbelvertaling ‘aan te bieden ter beproeving’, na een inhoudelijke afweging van argumenten.

¹ de Protestantse Kerk in Nederland participeert in het bestuur van de ISK.

² te weten: BV Liedboek, Zoetermeer.

Het voorstel dat uit voorliggende rapportage voortvloeit is om het Nieuwe Liedboek (*Liedboek – zingen en bidden in huis en kerk*) per 25 mei vrij te geven ter beproeving. De rapportage levert de informatie die daarvoor nodig is.

De rapportage is als volgt opgebouwd:

- Hoofdstuk 1 geeft kort de achtergrond weer van het besluit een nieuw liedboek te laten samenstellen, als opvolger van het *Liedboek voor de Kerken* uit 1973.
- Hoofdstuk 2 geeft een overzicht van de besluiten die de synode in 2007 heeft genomen over het Nieuwe Liedboek. We vatten dit samen in een serie afspraken over de inhoud en verschijningsvormen van het Nieuwe Liedboek en de wijze waarop de Protestantse Kerk betrokken zou worden bij de totstandkoming ervan.
- Hoofdstuk 3 geeft een kader voor de toetsing van de gemaakte afspraken. We maken daarbij een onderscheid tussen afspraken die nu – voorafgaand aan het verschijnen van het Nieuwe Liedboek – te toetsen zijn en afspraken die alleen of vooral in de praktijk te toetsen zijn, tijdens de beproeving door de gemeenten van de kerk.
- Hoofdstuk 4 doet verslag van deze toetsing.
- Hoofdstuk 5 tenslotte bevat een voorstel voor de vragen die aan de gemeenten worden voorgelegd opdat hun ervaringen met het Nieuwe Liedboek na afloop van de beproevingsstijd verzameld en gewogen kunnen worden.

In de hoofdtekst wordt verwezen naar een aantal bijlagen met aanvullende informatie:

- bijlage 1: Besluitenlijst GS april 2007 naar aanleiding van het rapport KTO 07.01, “Een nieuw liedboek”
- bijlage 2: Verslag bevindingen supervisors Nieuw Liedboek (namens de Protestantse Kerk)
- bijlage 3: Indeling Nieuw Liedboek (bron: ISK)
- bijlage 4: uitleg hantering kwaliteitsnormen samenstelling Nieuw Liedboek (bron: ISK)
- bijlage 5: officiële verantwoording bestuur ISK over samenstelling Nieuw Liedboek aan alle deelnemende kerken (december 2012)
- bijlage 6: aanvullende informatie van bestuur ISK, d.d. 8 maart 2013.

Werkwijze

Deze notitie is opgesteld door het Expertisecentrum van de Protestantse Kerk, op verzoek van het moderamen van de generale synode. Het Expertisecentrum heeft daartoe:

- de achterliggende besluitvorming van de generale synode over het Nieuwe Liedboek geïnventariseerd, bestudeerd en samengevat
- een gesprek gevoerd met zeven van de negen supervisors voor het Nieuwe Liedboek (voor de de Protestantse Kerk in Nederland)
- een gesprek gevoerd met een afvaardiging van de Werkgroep Eredienst (verbonden aan de Dienstenorganisatie)
- materiaal bestudeerd aangereikt door de ISK, onder andere tijdens een voorlichtingsbijeenkomst op 23 februari 2013.

1 Achtergrond nieuw liedboek

De verschijning van het *Liedboek voor de kerken* in 1973 was een mijlpaal in de ontwikkeling van het kerklied in Nederland. Het boek vond een goede ingang in de deelnemende kerken en ook daarbuiten. In de rechtsvoorgangers van de Protestantse Kerk in Nederland betekende de introductie en het gebruik van het liedboek een stimulans voor de gemeentezang; het leidde in veel gemeenten tot het oprichten van een cantorij en daarbuiten tot initiatieven als het “Lied van de week”.

Inmiddels is het *Liedboek voor de kerken* veertig jaar oud. Het vertoont een taaleigen en muzikaal karakter, waarin niet iedereen zich meer kan vinden. In grote delen van de kerk leeft de vraag naar vernieuwing van het kerklied³; sinds 1973 zijn veel nieuwe liederen verschenen, vaak samengebracht in bundels die door gemeenten naast of in plaats van het *Liedboek voor de kerken* worden gebruikt. In de praktijk betekent dit dat in gemeenten van de Protestantse Kerk tal van bundels gebruikt worden, waarbij bovendien de bronnen niet meer herkenbaar zijn doordat de liederen worden opgenomen in een liturgieboekje of getoond met een beamer. Hierdoor verdwijnt het gemeenschappelijk liedboek, als teken van éénheid van de kerk, steeds meer uit zicht.

Deze achtergrond was voor de generale synode in 2007 reden om in te stemmen met een voorstel van de ISK (Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied) om een nieuw liedboek samen te stellen, een liedboek dat – dus – beter zou aansluiten bij de taal van deze tijd en recht zou doen aan de veranderde muziekcultuur. Een liedboek bovendien dat na presentatie ‘bij voorkeur’ gebruikt zal worden door de gemeenten van de kerk. Om dat laatste zoveel mogelijk te garanderen, heeft de synode in 2007 een aantal besluiten genomen, die als opdracht aan de ISK beschouwd mogen worden. Deze besluiten lichten we in hoofdstuk 2 toe.

³ Tekst uit de overwegingen bij de besluitvorming over rapport KTO 07.01, “Een nieuw liedboek”.

2 Overzicht besluitvorming

Om de vraag te beantwoorden wat er met de ISK is afgesproken over het Nieuwe Liedboek, is het zinvol te kijken wat de generale synode in april 2007 feitelijk besloten heeft. Dit omvat drie aspecten:

- De concrete besluiten in de tekst van het besluit.
- Het besluit dat het nieuwe liedboek moet worden samengesteld conform de notie van de ISK die aan de synode is aangeboden (KTO.07.01).
- Het besluit dat bij de samenstelling van het liedboek ook de bespreking ter synode ter harte genomen dient te worden door de ISK.

Deze drie onderdelen lichten we hieronder toe.

2.1 Het feitelijke besluit

In de tekst van de besluitvorming⁴ staan de volgende besluiten die op te vatten zijn als eisen aan (de totstandkoming van) het nieuwe liedboek:

- Een nieuw liedboek behoort uitdrukking te zijn van de identiteit van de Protestantse Kerk en daarbij rekening te houden met de diverse taalvelden en muziekcultuur binnen de kerk.
- Bij de totstandkoming van een liedboek is grote zorgvuldigheid vereist; ook is een groot draagvlak belangrijk, op grond waarvan het gewenst is ten aanzien van de voorgenomen ontwikkeling het gevoel van de classicale vergaderingen te peilen.
- Gelijktijdig met het verschijnen van de (papieren) bundel dient een digitale versie beschikbaar te zijn voor gebruik tijdens de kerkdienst.
- Bij de samenstelling van het liedboek dient de kerk actief mee te werken aan de door de supervisors te vormen klankbordgroepen, samen te stellen vanuit de breedte van de kerk.

2.2 De notitie ISK (KTO.07.01)

De synode heeft in april 2007 besloten (besluit 1) de ISK te verzoeken een liedboek te ontwikkelen volgens een *stappenplan* dat door de ISK was geformuleerd. Uit dit stappenplan zijn de volgende afspraken over het nieuwe liedboek te destilleren:

- Om draagvlak te verwerven voor het nieuwe liedboek worden verschillende mogelijkheden genoemd, zoals een goedkope proefbundel, nieuwsbrieven, “deelkaternen als proefbundel”, “regionale zangdagen of wellicht ook CD’s”.
- Om na het verschijnen van het Nieuwe Liedboek een beproeving door de gemeenten mogelijk te maken, dient er begeleidend materiaal aanwezig te zijn. “De ervaring leert dat in de meeste gemeenten de introductie van nieuwe liederen pas mogelijk is als er instrumentele en/of vocale zettingen beschikbaar zijn.”
- Volgens de notitie zal er in 2009/2010 een “presentatie zijn van een voorontwerp aan diverse gremia, organisaties, personen.”
- Het liedboek zal de verschillende stromingen in de kerk(en) moeten bedienen. “In het liedboek zullen verschillende stromingen herkenbaar vertegenwoordigd zijn.” Tegelijk is duidelijk dat voor de keuze van liederen een noodzakelijke voorwaarde is dat liederen als kerklied te typeren zijn, “ongeachte de culturele stroming die het lied voortbracht”.
- Dit laatste is nog nadrukkelijker uitgewerkt in de volgende beschrijving van kwaliteitscriteria: “Het is niet eenvoudig op voorhand gedetailleerde uitgangspunten voor de selectie van liederen te formuleren. Niettemin zal duidelijk zijn dat aan liederen (...) minimale eisen gesteld

⁴ De volledige besluitenlijst over het Nieuwe Liedboek (april 2007) is opgenomen als bijlage 1.

mogen worden wat betreft tekst, muziek, liturgische functionaliteit en theologie. Voor de tekst valt bijvoorbeeld te denken aan eenvoud, beeldend vermogen, evocatief of belijdend karakter; voor de muziek aan zingbaarheid en memorabiliteit. Ook de verhouding tussen woord en toon behoeft aandacht: waar gemeentezang primair volkszang is, moet de melodie de liedtekst dragen. De beoogde gekwalificeerde en breed samengestelde redactiecommissie zal gaandeweg het redactieproces de selectiecriteria nader ontwikkelen, preciseren en toepassen.”

- Over de inhoud van het nieuwe liedboek schrijft de ISK verder: “Nu, bijna 35 jaar na het verschijnen van het *Liedboek voor de kerken*, is de tijd rijp om een nieuw liedboek samen te stellen. Dat liedboek zal – geheel naar de traditie van onze kerken – een verzameling van liederen bevatten waarvan gebleken is dat zij tot de mooiste en dierbaarste liederen van vroegere generaties behoren. Tevens zullen daarin de beste liederen uit de afgelopen jaren verzameld zijn waarvan te verwachten is dat het ook goed en duurzaam voor de komende generaties zal zijn.”
- Tevens mag verwacht worden dat het nieuwe liedboek een aantal tekortkomingen oplost die volgens de nota zijn verbonden met het oude liedboek: er zijn onvoldoende liederen voor bepaalde perioden kerkelijk jaar; het oude liedboek kent alleen het strofische lied, er zijn te weinig liederen voor kinderen en jongeren, er is te veel mannelijk taalgebruik, en de liederen sluiten onvoldoende aan bij de hedendaagse werkelijkheid.

2.3 De bespreking ter synode

Voor dit onderdeel dienen de Handelingen van de generale synode van april 2007. De volgende noties werden – samengevat – geuit:

- Het nieuwe liedboek mag niet te dik worden.
- Zingbaarheid van de liederen is belangrijk; niet elke gemeente heeft een cantorij.
- Lieder voor kinderen en jongeren hebben prioriteit (dit vraagt ook om een andere begeleiding dan door orgel).
- Zorg: hoe er voor zorgen dat het nieuwe liedboek inderdaad aansluit op de behoeften van de gemeenten en niet het uitvloeisel is van de voorkeur van een kleine groep deskundigen.
- Het besef leeft dat het nieuwe liedboek het nooit in alle facetten iedereen naar de zin kan maken.

De vraag is nu welke van deze besluiten op dit moment – nu het Nieuwe Liedboek gereed is maar niet gepubliceerd – door de synode getoetst kunnen/moeten worden en hoe dat zou kunnen gebeuren. Daarover gaat het volgende hoofdstuk.

3 Kader toetsing afspraken

De in hoofdstuk 2 geschetste eisen aan, of vriendelijker, afspraken over het Nieuwe Liedboek kunnen we in drie categorieën indelen:

- de op te leveren producten (het liedboek, het begeleidingsmateriaal, de digitale versie)
- het proces (dat tot de eindproducten heeft geleid)
- de inhoud van het Nieuwe Liedboek (de liederen, gebeden, teksten)

3.1 De op te leveren producten

Over de producten zijn met de ISK de volgende afspraken gemaakt:

- Het Nieuwe Liedboek dient een handzaam formaat te hebben.
- Om de beproeving en introductie van het Nieuwe Liedboek mogelijk te maken dienen bij het verschijnen van het Nieuwe Liedboek begeleidingsbundels beschikbaar te zijn.
- Tegelijk met het verschijnen van het boek dient een digitale versie van het Nieuwe Liedboek beschikbaar te komen, geschikt voor gebruik in liturgieboekjes en voor projectie via een beamer.

3.2 Het proces

Over het proces zijn met de ISK drie afspraken gemaakt:

- In 2008 is de opzet van het Nieuwe Liedboek voorgelegd aan de gemeenten van de kerk, met de vraag daar (via de classicale vergaderingen) commentaar op te leveren; hierover is in april 2009 aan de generale synode gerapporteerd.
- De Protestantse Kerk benoemt een aantal supervisors, die de totstandkoming van het Nieuwe Liedboek op hoofdlijnen volgen en een adviesfunctie hebben naar de redactie van het Nieuwe Liedboek; zij worden ondersteund door klankbordgroepen, samengesteld uit de breedte van de Protestantse Kerk.
- De ISK spant zich in voor een draagvlak voor de invoering van het Nieuwe Liedboek, onder andere via communicatie met de toekomstige gebruikers en voorlichtingsavonden.

3.3 De inhoud van het liedboek

Voor de inhoud van het liedboek – het totaal aanbod van liederen en gebeden – is met de besluitvorming van de synode in 2007 een aantal wensen geformuleerd over de inhoud van het Nieuwe Liedboek, die zich als volgt laten vertalen:

1. het liedboek dient uitdrukking te zijn van de identiteit van de Protestantse Kerk
2. het liedboek houdt rekening met diverse taalvelden en muziekculturen
3. de liederen uit het liedboek moeten zingbaar zijn
4. verschillende stromingen in de Protestantse Kerk dienen vertegenwoordigd te zijn
5. de liederen moeten voldoende kwaliteit hebben als kerklied
6. het liedboek dient meer liederen te bevatten die aansluiten bij kerkelijk jaar⁵
7. het liedboek dient niet alleen strofische liederen te bevatten
8. het liedboek dient meer liederen te bevatten voor kinderen en jongeren
9. er zijn meer liederen nodig die aansluiten bij hedendaagse werkelijkheid
10. bij de selectie van liederen dient aandacht te zijn voor inclusief taalgebruik.

Hoe en wat toetsen?

⁵ De wensen 6 t/m 10 betreffen een vergelijking met het *Liedboek voor de kerken* uit 1973.

Essentieel is de vraag welke van deze afspraken op dit moment – voor het verschijnen van het Nieuwe Liedboek – getoetst kunnen en moeten worden. In deze rapportage gaan we ervan uit dat de inhoudelijke toetsing van het Nieuwe Liedboek (voldoet het in de praktijk van de gemeenten) nu niet aan de orde is. Van de synode mag niet verwacht worden dat zij op dit moment de 1400 items van het Nieuwe Liedboek (waaronder ruim 1000 liederen) in hun samenhang op waarde gaat schatten; de inhoudelijke toetsing dient vooral en op de eerste plaats uit de beproeving door de plaatselijke gemeenten voort te vloeien. Daarom volstaat deze rapportage met een bestuurlijke toetsing van het afgelegde traject. Twee vragen staan dan centraal: is het liedboek tot stand gekomen *op een wijze* zoals in 2007 met de synode is afgesproken en is de *beschikbaarheid* van het liedboek geregeld zoals destijds is toegezegd door de ISK? Wel zal gepoogd worden na te gaan in welke inspanningen de redactie van het Nieuwe Liedboek heeft verricht om aan de inhoudelijke wensen van de Protestantse Kerk tegemoet te komen.

Als toelichting op de keuze de inhoudelijke toetsing van het Nieuwe Liedboek over te laten aan de gemeenten van de kerk nog het volgende:

- De inhoudelijke toetsing van het Nieuwe Liedboek dient te gebeuren in “gemeente en huis”, de context waarin het nieuwe liedboek zijn plaats moet verwerven; het is niet in te zien hoe de synode hierop al een voorschot zou kunnen nemen door met het liedboek in de hand te pogen al een zinvol oordeel te geven over de bruikbaarheid. De vraag is ook hoe je als synode zou kunnen meten of – bijvoorbeeld – het liedboek “uitdrukking is van de identiteit van de Protestantse Kerk” en recht doet aan de verschillen in “taalvelden en muziekcultuur binnen de kerk”.
- Het is oneigenlijk als de synode een ‘voorproefje’ zou nemen, want de kerkorde geeft juist aan dat de beproeving moet plaatsvinden door de gemeenten van de kerk. Een oordeel over de bruikbaarheid van het Nieuwe Liedboek kan dan ook makkelijk door de gemeenten en classicale vergaderingen worden opgevat als het ‘voor de beurt praten’ van de synode.
- Het is denkbaar dat de synode niet nu maar in een later stadium, bijvoorbeeld in de najaarsvergadering (november), alsnog met het Nieuwe Liedboek “in de hand” beoordeelt of het aan de gemeenten ter beproeving kan worden aangeboden. Dan kunnen eerste reacties van het grondvlak en eigen ervaringen van synodeleden meewegen in de besluitvorming. Maar afgezien van de vraag hoe die reacties op een systematische, weloverwogen manier kunnen worden ingebracht, zodat recht gedaan wordt aan het geheel van het Nieuwe Liedboek, zal de discussie sterk lijden onder de hiervoor genoemde twee bezwaren.

In hoofdstuk 4 beschrijven we de resultaten van de genoemde *bestuurlijke* toetsing.

4 Bestuurlijke toetsing

Voor de bestuurlijke toetsing zijn de volgende bronnen benut:

- de op te leveren producten: Informatie van de ISK en de uitgevers van het Nieuwe Liedboek
- het proces (1): de stukken van de consultatie van gemeenten en classicale vergaderingen over de opzet van het Nieuwe Liedboek (2008)
- het proces (2): informatie uit een ronde-tafel-gesprek met zeven van de negen supervisors van de Protestantse Kerk
- het proces (3) informatie van de ISK over de totstandkoming van het Nieuwe Liedboek
- voor de – beperkte – inhoudelijke toetsing is gebruik gemaakt van het hiervoor genoemde gesprek met supervisors en informatie van de ISK.

4.1 Toetsing: de producten

Volgens informatie van de ISK⁶ en de uitgevers zijn alle in hoofdstuk 3 genoemde producten op 25 mei beschikbaar. Het Nieuwe Liedboek zal een hanteerbaar formaat hebben, vergelijkbaar met het proefbundeltje dat het afgelopen half jaar is verspreid. Het Nieuwe Liedboek zal ruim 1400 “items” bevatten, waarvan ruim 1000 liederen (waaronder de Psalmen uit het Geneefs Psalter).

Het moderamen ontving daarnaast van de ISK een rubrieksindeling van het Nieuwe Liedboek (opgenomen als bijlage 3) en onder embargo een complete inhoudsopgave en een cd-rom met daarop alle liederen/psalmen/teksten. Uit die laatste bron valt onder meer op te maken dat het Nieuwe Liedboek begint met de 150 psalmen uit het Geneefs Psalter. Tussen deze uit het *Liedboek voor de kerken* overgenomen psalmberijmingen zijn bij de psalmen passende psalmliederen geplaatst, met sub-nummers. Na de psalmen worden de andere liederen en teksten doorgenummerd.⁷

4.2 Toetsing: het proces

draagvlak – consultatie van gemeenten (2008)

In de synode van april 2007 is besloten dat voor het verkrijgen van draagvlak voor het Nieuwe Liedboek een consultatie zou plaatsvinden van gemeenten en classicale vergaderingen, waarin zij hun mening konden geven over de door ISK geformuleerde (en door de synode goedgekeurde) opzet van het Nieuwe Liedboek. Deze consultatie heeft in 2008 plaatsgevonden; de generale synode is daarover in april 2009 geïnformeerd (rapport KTO.09.02). In de Handelingen van april 2009 staan in de rapportage over die peiling de volgende conclusies (blz. 166 e.v.):

- Het is goed dat er een nieuw liedboek komt dat vooral ook een fysiek boek is.
- Er is verscheidenheid van liedcultuur in onze kerk, maar er is ook een eenheid in die verscheidenheid.
- Het liedboek 1973 wordt nog steeds in driekwart van de kerken gebruikt en de bundel “Tus-sentijds” in een kwart (...). De “Evangelische liedbundel” samen met “Opwekking” wordt in ongeveer een vijfde deel van de kerken gebruikt. De hoge score van de psalmberijming is opvallend, op de vijfde plaats staat ‘Alles wordt nieuw’.

Belangrijke conclusie was dat de raadpleging van de gemeenten en classicale vergaderingen geen aanleiding gaf om de koers die met het Nieuwe Liedboek is ingezet te wijzigen. “De vele

⁶ zie bijlage 6 voor een overzicht (de punten 2-4)

⁷ het opnemen van de Psalmen is niet expliciet in de besluitvorming van april 2007 vermeld, maar in de onderliggende ISK-notitie uit 2007 is toegezegd dat de psalmen uit het Geneefs Psalter integraal in het Nieuwe Liedboek zullen worden opgenomen.

opmerkingen bij de lijsten leiden uiteindelijk niet tot grote veranderingen en nieuwe inzichten.” (Handelingen 2009, blz. 166.) Op basis van deze informatie mocht de ISK ervan uitgaan dat ze op de ingeslagen weg verder kon gaan.

Draagvlak – participatie van supervisoren

Zoals besloten in april 2007 heeft de synode (i.c. het moderamen) negen supervisoren benoemd, om ‘namens de toekomstige gebruikers’ de redactie van het Nieuwe Liedboek te adviseren over de samenstelling van het Nieuwe Liedboek. Zij zijn in 2009 door het moderamen benoemd en hebben ieder een aandachtsgebied⁸ toegewezen gekregen op basis waarvan zij het Nieuwe Liedboek konden beoordelen. Het moderamen heeft de supervisoren drie keer uitgenodigd voor een gesprek over hun werkzaamheden: aan het begin, halverwege en aan het einde van het traject. Supervisoren verrichtten hun werkzaamheden ieder met een om hen heen geformeerde klankbordgroep. Supervisoren en klankbordgroepen (met in totaal 90 leden) hebben in totaal vier keer een selectie van liederen (in totaal 600) ontvangen met het verzoek deze van advies te voorzien. Dit traject heeft in totaal drie jaar geduurd, wat een flinke tijdsinvestering heeft betekend voor alle leden.

Op 1 maart jl. is met de supervisoren een gesprek gevoerd om van hen een eerste, maar belangrijke, indruk te ontvangen van het Nieuwe Liedboek en om van hen te horen of zij voldoende in staat zijn geweest hun rol als supervisor waar te maken. Een samenvatting van dit gesprek treft u aan in bijlage 2.

De belangrijkste conclusies van supervisoren zijn:

- Onder supervisoren is een brede overeenstemming dat de Protestantse Kerk met het Nieuwe Liedboek een waardevol liedboek in handen krijgt. Het Nieuwe Liedboek sluit aan de ene kant aan bij het bekende (de Psalmen, liederen overgenomen uit het *Liedboek voor de kerken* en andere veelgebruikte bundels) en bevat daarnaast een grote schat aan nieuwe of gewijzigde liederen; het Nieuwe Liedboek heeft een veel groter bereik aan lied- en muziekculturen dan het huidige liedboek, het geeft mogelijkheden voor uiteenlopende vormen van begeleiding (piano, orgel, bands), en is daardoor ook rijker en omvangrijker (ruim duizend liederen, 1400 “items”) dan het *Liedboek voor de kerken* uit 1973.
- De lat van het Nieuwe Liedboek ligt hoog. Aanvankelijk was er zorg of er wel voldoende liederen in het liedboek zouden komen die eenvoudig te zingen zijn. Na toezeggingen van de redactie – aan het einde van het redactietraject – dat daar voldoende aan tegemoet gekomen zal worden, is die zorg verminderd. Ook benadrukken supervisoren het belang van ondersteuning van gemeenten bij de ingebruikname van het Nieuwe Liedboek.
- Door het brede aanbod van muziekculturen is het Nieuwe Liedboek (meer dan het *Liedboek voor de Kerken*) geschikter voor jongeren. Tegelijk verwachten supervisoren dat het aantal liederen dat jongeren zal aanspreken lager zal zijn dan vooraf wenselijk werd geacht.
- De samenwerking tussen supervisoren/klankbordgroepen en de redactie van het Nieuwe Liedboek verliep aanvankelijk stroef. Dit had aan de ene kant te maken met een te ruime taakopvatting van klankbordgroepen en supervisoren en aan de andere kant met – volgens supervisoren – te schaarse terugkoppeling wat de redactie met hun adviezen had gedaan. Veel supervisoren/klankbordgroepen geven aan in nieuw ontvangen selecties liederen aanvankelijk weinig te hebben teruggezien van hun adviezen. Met name in de laatste (vierde) selectie was dit anders. In de tweede helft van het redactie-traject heeft de redactie alsnog van de meeste supervisoren het vertrouwen weten te winnen dat hun inbreng op waarde is geschat.

Draagvlak – informatie van de ISK

In de nota die in 2007 ten grondslag lag aan het besluit van de generale synode om in te stemmen met de opzet van het Nieuwe Liedboek benadrukt de ISK ook zelf het belang van het creëren van draagvlak onder toekomstige gebruikers. De ISK noemt daarvoor de volgende mogelijkheden:

⁸ zie bijlage 2 voor een overzicht van aandachtsvelden.

“een goedkope proefbundel, nieuwsbrieven, “deelkaternen als proefbundel”, “regionale zangdagen of wellicht ook CD’s”.

Aan de ISK is gevraagd de synode hierover te informeren. Uit de ontvangen informatie⁹ blijkt dat dit ten dele is gelukt:

- Er zijn in totaal drie proefbundeltjes verschenen, de eerste samen met een cd-rom. De zangavonden waar de bundeltjes zijn gebruikt, hebben volgens de ISK sterk bijgedragen aan het draagvlak onder gemeenteleden.
- Nieuwsbrieven zijn er na een eerste exemplaar niet gepubliceerd.
- Een voorontwerp van het Nieuwe Liedboek bleek niet mogelijk; dit had te maken met de gekozen werkwijze in de redactie, waardoor de definitieve samenstelling van het Nieuwe Liedboek pas tegen het einde van het redactieproces duidelijk werd.
- Volgens de ISK heeft ook de inbreng van de supervisors bijgedragen aan het draagvlak voor het liedboek, naast de waardevolle feed-back op het aangeleverde materiaal.

Onder dit kopje noemen we ook de informatie die de synode (i.c. het moderamen) tussentijds heeft ontvangen van de ISK. Het moderamen heeft meerdere malen contact gehad met het bestuur van de ISK, onder andere naar aanleiding van de zorg die de supervisors halverwege het redactie-traject met het moderamen hebben gedeeld. Het bestuur heeft deze zorg aangehoord maar geantwoord dat het niet meer kon doen dan deze zorg doorgeven aan de redactie van het Nieuwe Liedboek. Ook doordat de supervisors geen inzage hebben gehad in het totale aanbod van liederen en de uiteindelijke selectie van het Nieuwe Liedboek, kwam de Protestantse Kerk op afstand te staan van het feitelijke redactie-proces. Het moderamen had dit graag anders gezien, maar heeft de keus van het bestuur ISK hierin gerespecteerd. Dit geldt ook voor de keuze van de ISK om de inhoud van het Nieuwe Liedboek geheim te houden tot het moment van lancering op 25 mei a.s.

4.3 Toetsing: de inhoud

Wat de – beperkte – inhoudelijk toetsing van het Nieuwe Liedboek betreft, moeten we hier volstaan met wat de supervisors van het Nieuwe Liedboek daarover hebben gemeld (zie 4.2).

Daarnaast heeft het moderamen aan het bestuur van de ISK gevraagd aan te geven welke inspanningen zijn verricht om aan de inhoudelijke wensen van de Protestantse Kerk tegemoet te komen. Daartoe dient allereerst de officiële verantwoording die het bestuur ISK eind december 2012 aan alle deelnemende kerken heeft gestuurd (opgenomen als bijlage 5). Deze informatie is waardevol, maar vrij algemeen; ze geeft daardoor geen antwoord op de vraag hoe de redactie specifiek is omgegaan met de wensen van de Protestantse Kerk. In februari van dit jaar heeft het moderamen verzocht om een extra toelichting. Deze is in maart ontvangen; daarin verzekert het bestuur van de ISK dat aan de door de Protestantse Kerk genoemde punten is tegemoet gekomen. Zie bijlage 6 voor de volledige brief.

4.4 Samenvatting

Wanneer we de toetsing van de drie criteria (product, proces, inhoud) samenvatten, komen we tot de volgende conclusies:

Product

De synode mag er van uitgaan dat op 25 mei (het Nieuwe Liedboek) en/of zeer spoedig erna (digitale versie, begeleidingsbundels) de toegezegde producten beschikbaar zijn.

⁹ zie bijlage 6 voor de volledige informatie die het bestuur ISK hierover heeft toegezonden.

Proces

- De raadpleging van de gemeenten en de classicale vergaderingen in 2008 heeft uitgewezen dat er brede instemming was met de opzet van het Nieuwe Liedboek, zoals door de ISK in 2007 gepresenteerd. Hierover is in april 2009 aan de generale synode gerapporteerd.
- Raadpleging van de supervisors voor het Nieuwe Liedboek wijst uit dat zij – na een stroeve start – in meerderheid het vertrouwen hebben dat de redactie van het Nieuwe Liedboek hun inbreng in voldoende mate heeft gehonoreerd.
- Om in de Protestantse Kerk draagvlak te verwerven voor het Nieuwe Liedboek heeft de ISK – naast het betrekken van de supervisors – een aantal voorlichtingsactiviteiten verricht. De uitvoering hiervan is niet optimaal geweest. Dit had voor een belangrijk deel te maken met de gekozen werkwijze binnen de redactie, waardoor de samenstelling van het Nieuwe Liedboek pas aan het einde van het redactietraject zichtbaar werd.
- De synode i.c. haar moderamen heeft tijdens het gehele traject regelmatig contact gehad met het bestuur van de ISK. Door de gekozen werkwijze van de redactie en het embargo dat tot 25 mei op de inhoud van het Nieuwe Liedboek ligt, kon het bestuur van de ISK het moderamen van weinig informatie voorzien. Hierdoor kwam de synode op grote afstand van de samenstelling van het Nieuwe Liedboek te staan. Het moderamen heeft deze keuze van de ISK gerespecteerd.

Inhoud

- De waarde van het Nieuwe Liedboek voor eredienst en pastoraat dient te blijken in de praktijk, in de gemeenten van de kerk.
- Het bestuur van de ISK geeft aan dat tijdens het redactieproces met de wensen van de Protestantse Kerk terdege rekening is gehouden.
- Een eerste toets door de supervisors heeft een positieve uitslag: met het Nieuwe Liedboek krijgt de Protestantse Kerk een waardevol nieuw liedboek in handen. Aandachtspunten voor toetsing in de praktijk zijn met name de geschiktheid van de bundel voor jongeren en de moeilijkheidsgraad van de liederen.

Alles overwegende mag de conclusie zijn dat er geen belemmeringen zijn om het Nieuwe Liedboek na de openbaarmaking op 25 mei 2013 vrij te geven voor beproeving.

5 Handreiking voor de beproeving

Wanneer de generale synode besluit om het Nieuwe Liedboek ter beproeving aan te bieden aan de gemeenten van de Protestantse Kerk in Nederland, verdient het aanbeveling aan te geven wat voor de generale synode de criteria zijn op basis waarvan ze aan het einde van de beproevings-tijd wil beoordelen of ze het Nieuwe Liedboek definitief wil 'aanbieden' aan de gemeenten van de kerk. Deze criteria zullen te zijner tijd aan de gemeenten en klassicale vergaderingen gemeld worden. Voor een zinvolle beproeving is het echter nuttig om daar nu al een beeld van te geven. De gemeenten van de kerk kunnen daar dan ook rekening mee houden. Te denken valt aan de hierna te noemen uitgangspunten. Het zijn uitwerkingen van de inhoudelijke criteria zoals geformuleerd in paragraaf 3.3

- Welk deel van de liederen (percentage) van het Nieuwe Liedboek heeft u in de afgelopen jaren in de gemeentezang gebruikt?
- Vindt u dat het Nieuwe Liedboek voldoende liederen bevat die aansluiten bij de geloofsbeleving van uw gemeenteleden?
- Vindt u dat het Nieuwe Liedboek voldoende aansluit bij de muziekcultuur van uw gemeente? Bij het taalgebruik in uw eredienst?
- Vindt u dat het Nieuwe Liedboek voldoende liederen bevat voor kinderen/jongeren?
- Vindt u dat het Nieuwe Liedboek voldoende liederen bevat die aansluiten bij de muzikale mogelijkheden van uw gemeente?
- Gebruikt uw predikant, uw kerkenraad het Nieuwe Liedboek in het pastoraat? Vindt u het Nieuwe Liedboek daarvoor voldoende geschikt?
- Draagt het Nieuwe Liedboek in voldoende mate bij aan het ontwikkelen van het geloofsleven in uw gemeente?
- In welke mate heeft uw gemeente een poging gedaan om nieuwe liederen te leren kennen?
- Het Nieuwe Liedboek bevat de psalmen uit het Geneefs Psalter en een groot aantal psalmlieder. Hoe is in uw gemeente het gebruik geweest van beide soorten psalmbewerkingen?
- Heeft u uw gemeenteleden expliciet gevraagd om hun mening te geven over het Nieuwe Liedboek? Zo ja, welke aspecten heeft u daarbij aan de orde gesteld?
- Vindt u dat in de liederen/teksten uit het Nieuwe Liedboek voldoende rekening is gehouden met inclusief taalgebruik?
- Vindt u dat de liederen/teksten uit het Nieuwe Liedboek voldoende aansluiten bij de zaken die uw gemeenteleden in het dagelijks (geloofs)leven bezighouden?
- Is uw gemeente blij/tevreden met dit Nieuwe Liedboek?

Het heeft de voorkeur als deze aandachtspunten na 25 mei a.s. kunnen worden meegestuurd met een brief van de generale synode waarin zij de gemeenten van de kerk nadere informatie geeft over de introductie en beproeving van het Nieuwe Liedboek.

Deze aandachtpunten zullen aan het einde van de beproevingstijd verwerkt worden in een vragenlijst die aan alle gemeenten wordt toegestuurd. Door de informatie op een gestructureerde wijze te verzamelen, zal het mogelijk zijn een goed beeld te krijgen van de receptie van het Nieuwe Liedboek door de gemeenten van de kerk.

Bijlage 1

Besluitenlijst GS april 2007

VI. Besluit inzake de nota "Een nieuw Liedboek"

De generale synode heeft kennis genomen van:

1. De nota 'Een nieuw liedboek' van de Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied van juli 2006;
2. De aanvullende notitie bij de nota 'Een nieuw liedboek' van de Werkgroep Eredienst d.d. 5 februari 2007;
3. Het rapport van de commissie van rapport KTO d.d. 12 april 2007;
4. Het advies van de generale raad van advies d.d. 5 april 2007.

De generale synode overweegt:

1. Het bestaande Liedboek voor de Kerken is inmiddels ruim dertig jaar oud en vertoont een taaleigen en muzikaal karakter, waarin niet iedereen zich meer kan vinden. In grote delen van de kerk leeft de vraag naar vernieuwing van het kerklied;
2. Dit gegeven heeft geleid tot het gebruik van allerlei liederen en bundels naast of in plaats van het Liedboek voor de Kerken;
3. Vanaf 1990 zijn er gesprekken gevoerd over een nieuw liedboek, aanvankelijk binnen de 'Samen op Wegkerken' en vanaf 2004 binnen de Protestantse Kerk in Nederland;
4. Een nieuw liedboek behoort uitdrukking te zijn van de identiteit van de Protestantse Kerk en daarbij rekening te houden met de diverse taalvelden en muziekculturen binnen die kerk;
5. Een nieuw liedboek is van belang voor de eenheid van de kerk;
6. Bij de totstandkoming van een liedboek is grote zorgvuldigheid vereist; ook is een groot draagvlak belangrijk, op grond waarvan het gewenst is ten aanzien van de voorgenomen ontwikkeling het gevoel van de classicale vergaderingen te peilen;
7. Het is wenselijk om het nieuwe liedboek ook met moderne digitale technieken toegankelijk te maken.
8. De Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied is bereid en in staat aan de ontwikkeling van een nieuw liedboek te werken en beschikt daartoe over de daarvoor benodigde fondsen.

De generale synode besluit:

1. De Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied te verzoeken een liedboek te ontwikkelen volgens het in de nota 'Een nieuw liedboek' voorgestelde plan van aanpak, rekening houdend met het op de synodevergadering van april 2007 gehoorde en tevens met het daarin voorgestelde tijdpad aan te passen aan de in dit besluit genoemde termijnen;
2. Actief mee te werken aan de door de supervisors te vormen klankbordgroepen, samen te stellen vanuit de breedte van de kerk;
3. De classicale vergaderingen te verzoeken om uiterlijk in oktober 2008 te reageren op de gepresenteerde opzet van een nieuw liedboek;
4. Het moderamen op te dragen om de reacties en de bijdragen van de classicale vergaderingen ter kennis te brengen van de generale synode in de voorjaarsvergadering van 2009 en de Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied daarover te informeren om met inachtneming van die reacties en bijdragen te komen tot de uiteindelijke samenstelling van een nieuw liedboek;
5. Daarbij gelijktijdig ook te komen tot een digitale uitgave van het nieuwe liedboek, zowel geschikt voor gebruik tijdens de kerkdienst als voor het vervaardigen van een gedrukte orde van dienst.
6. De werkgroep Eredienst en het bestuur van de Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied te bedanken voor de tot nu toe door hen verrichte werkzaamheden.

Bijlage 2

Samenvatting gesprek met supervisoren Nieuw Liedboek. d.d. 1 maart 2013

Aanleiding

In april 2007 besloot de Generale Synode om de ISK te verzoeken een nieuw liedboek te ontwikkelen. (zie bijlage 1 voor de tekst van het volledige besluit). Onderdeel van dat besluit was het benoemen van een aantal supervisoren voor het liedboek, die namens de Protestantse Kerk de redactie van het nieuwe liedboek van advies zouden kunnen voorzien.

In 2009 zijn deze supervisoren door het moderamen van de generale synode aangezocht en benoemd, met de opdracht het materiaal voor het nieuwe liedboek te becommentariëren vanuit negen specifieke aandachtsgebieden. Hieronder treft u deze aandachtsgebieden aan met daarachter de namen van de betreffende supervisoren.

- Theologie Dr. G.W. Marchal
- Spiritualiteit Dr. R.J. van Elderen
- Pastoraat Dhr. H.J. de Bie
- Missionair Mw. dr. M.M. Jansen
- Lutheranisme Dr. E. van der Veer
- Liturgie Ds. K. v.d. Horst
- Kerkmuziek Dhr. O.H. Clevering
- Jeugd Mw. drs. L. Dekker
- Gender Mw. dr. A. van der Kooi

Werkwijze

De negen supervisoren werden in hun werk ieder ondersteund door een klankbordgroep, samengesteld uit leden van de kerk. Elke klankbordgroep kreeg in totaal vier keer een selectie liederen aangeboden van de redactie Nieuw Liedboek (in totaal ruim 600 liederen), met het verzoek daar commentaar op te leveren. Dat commentaar werd via de supervisoren als advies aan de redactie teruggegeven.

Voor deelname aan de klankbordgroepen is in 2009 een open werving gestart. In totaal meldden zich 90 personen aan, die allen in een van de werkgroepen werden ondergebracht¹⁰. Doel was om deze klankbordgroepen samen te stellen uit de volle breedte van de Protestantse Kerk. Ondanks grote inspanningen lukt dit niet volledig. Met name kerkleden die zich verwant voelen met de Gereformeerde Bond en de evangelische beweging waren ondervertegenwoordigd. Ook namen er geen jongeren (jonger dan 30 jaar) deel aan de klankbordgroepen. Mogelijk dat de flinke tijdsinvestering en de lange doorlooptijd (meer dan 3 jaar) daar debet aan was. De supervisoren hebben aangegeven dat in hun klankbordgroepen uitgangspunt is geweest om de hun voorgelegde selecties aan liederen te becommentariëren vanuit het perspectief van de volle breedte van de kerk.

Hoofdlijn 1 – samenwerking in de klankbordgroepen

Supervisoren geven aan dat in de klankbordgroepen hard gewerkt is; de taak is zeer serieus opgevat. Wel was aanvankelijk de neiging groot om ieder lied uitgebreid van commentaar te voorzien, andere liederen aan te dragen en daarmee het werk van de redactie van het liedboek dunnetjes over te doen. Later in het traject lukte het de klankbordgroepen beter om het aangeboden materiaal meer op hoofdlijnen (vanuit de eigen invalshoek) te becommentariëren. Daarbij vroeg de ene invalshoek desondanks om een meer liedgebonden commentaar (bij voorbeeld de

¹ Dit gebeurde onder leiding van de Werkgroep voor de Eredienst en de medewerker van het Bureau Kerkmuziek van de Dienstenorganisatie.

invalshoek 'gender') dan andere invalshoeken (bijvoorbeeld de invalshoeken 'theologie' of 'spiritualiteit').

Hoofdlijn 2 – samenwerking met de redactie

De supervisors geven aan dat zij (en hun klankbordgroepen) aanvankelijk weinig respons kregen van de redactie op het door hen geformuleerde commentaar; in de tweede selectie liederen die zij kregen aangeboden door de redactie Nieuw Liedboek zagen zij weinig terug van hun adviezen op de eerste selectie. Supervisors gaven daar zelf een aantal verklaringen voor:

- De reacties op de eerste selectie liederen waren – zoals hiervoor aangegeven – vaak te gedetailleerd, waardoor de redactie daar weinig mee kon aanvangen (zo werd dat in ieder geval aan één van de supervisors gemeld).
- De werkwijze van de redactie was wellicht anders dan waar de supervisors op rekenden: de belangrijkste afwegingen welke liederen wel en niet zouden worden opgenomen, werden door de redactie voornamelijk tegen het einde van het redactie-proces gemaakt. Bovendien waren de selecties liederen verschillend van karakter (ze omvatten vaak verschillende categorieën uit het Nieuwe Liedboek), waardoor gehonoreerde adviezen over de eerste selectie ook niet automatisch terug te vinden zouden kunnen zijn in de tweede selectie.

Hoewel supervisors achteraf begrip hebben voor deze factoren, hebben zij (en hun klankbordgroepen) in de eerste fase van hun arbeid in meerderheid het gevoel gekregen dat hun adviezen door de redactie niet serieus genomen werden. Dit werd versterkt door het feit dat de communicatie van de redactie als schaars werd ervaren.

In het tweede deel van het redactieproces kregen supervisors meer bevestiging dat hun bijdragen door de redactie op waarde werden geschat. In een enkel geval (klankbordgroep liederen voor kinderen en jongeren) was daarvoor een extra gesprek met de redactie nodig. Ter afsluiting van het werk van de supervisors heeft de redactie in december 2012 een bijeenkomst georganiseerd met de supervisors, waarin ze aan de supervisors haar werkwijze heeft toegelicht en heeft uitgelegd wat zij met de adviezen van supervisors heeft gedaan. Ook deze toelichting en verantwoording heeft bij de supervisors het vertrouwen versterkt dat het Nieuwe Liedboek recht zal doen aan hun inbreng.

Hoofdlijn 3 – samenwerking met de kerk

Na benaderd te zijn voor hun rol als supervisor hebben supervisors drie gesprekken gevoerd met het moderamen van de generale synode. In de eerste bijeenkomst werd de opdracht besproken, in de tweede bijeenkomst – halverwege het traject – werd een tussenbalans opgemaakt; in het laatste gesprek (januari 2013) werd teruggeblikt op het gehele traject. Ook vanwege de lange doorlooptijd van het traject (meer dan 3 jaar) werd door sommige supervisors uitgesproken dat meer contact met het moderamen wenselijk was geweest, zeker na het tweede gesprek (de 'tussenbalans'), waarin supervisors hun zorgen hebben geuit over de op dat moment geringe respons van de redactie op hun inbreng.

Hoofdlijn 4 – inhoudelijke reactie

De vorige drie hoofdlijnen betroffen vooral het proces, en daarmee de mate waarin de supervisors en klankbordgroepen in staat waren hun rol te vervullen. Hun is ook gevraagd meer inhoudelijk te reageren op de inhoud en samenstelling van het Nieuwe Liedboek. Algemene conclusie is dat zij in meerderheid¹¹ de indruk hebben dat hun inhoudelijke inbreng – dus op het terrein waarvoor zij supervisor waren – uiteindelijk in voldoende mate door de redactie zal zijn gehonoreerd. Ook voor supervisors zal pas bij de publicatie op 25 mei de definitieve samenstelling van het Nieuwe Liedboek bekend zijn.

Daarnaast is aan supervisors gevraagd een beoordeling te geven van de mate waarin de redactie van het Nieuwe Liedboek er in geslaagd is te voldoen aan de criteria die de generale synode in 2007 heeft geformuleerd voor de inhoud van het Nieuwe Liedboek. Helder is dat de uiteindelijk

² Van de negen supervisors zijn er zeven in een groepsgesprek geraadpleegd.

ke toetsing van deze criteria slechts in de praktijk (in de gemeenten van de kerk) kan plaatsvinden, maar doordat de supervisors zoveel liederen hebben zien langskomen, zijn zij wel in staat geweest zich hier een beeld van te vormen. Hieronder treft u per inhoudelijk 'criterium' enkele kanttekeningen van supervisors aan, die onderling sterk samenhangen.

1) *Liedboek dient uitdrukking te zijn van de identiteit van de Protestantse Kerk*

Als meest kenmerkende voor die identiteit werd genoemd de grote verscheidenheid aan geloofsbelevingen. Als in de praktijk een grote meerderheid van de gemeenten – van welke signatuur dan ook – zal aangeven dat zij het liedboek van harte gebruikt, dan is daarmee dit doel gehaald. Volgens supervisors is de samenstelling van het Nieuwe Liedboek zo breed dat de meeste gemeenten inderdaad een substantieel deel van het liederenaanbod zal kunnen en willen gebruiken.

2) *Liedboek houdt rekening met diverse taalvelden en muziekculturen*

Wat bij punt 1 is gezegd over de inhoudelijke diversiteit van het liederenaanbod, geldt volgens supervisors in zijn algemeenheid ook voor de taal en de muziek: het aanbod aan muziekculturen is zeer divers en daarmee veel breder dan in het *Liedboek voor de kerken*.¹²

Wel zal de grotere verscheidenheid aan muziekculturen het voor gemeenten nodig maken om een "profiel" te kiezen: welke liederen zijn voor onze gemeente het best passend? Bijvoorbeeld: in het Nieuwe Liedboek staat een substantieel aantal liederen die het beste / alleen begeleid kunnen worden met piano of een band. Beschik je niet over die middelen of wens je ze niet te gebruiken, dan kun je de betreffende liederen ook beter niet in de eredienst laten klinken.

3) *De liederen uit het liedboek moeten zingbaar zijn*

Aanvankelijk hadden supervisors op dit punt de meeste aarzelingen, vooral na het bestuderen van de eerste selecties liederen. "De lat ligt hoog", was het commentaar. Vooral de laatste (vierde) selectie liederen (en nadere toezeggingen van de redactie) gaf supervisors vertrouwen dat er een substantieel aantal makkelijk toegankelijke liederen in het Nieuwe Liedboek zal staan, die ook zonder cantor of cantorij gezongen kan worden.

Tegelijk pleiten supervisors voor de ondersteuning van gemeenten bij de introductie van het Nieuwe Liedboek: dit boek geeft aan gemeenten van de kerk ook juist een kans om hun muziek- en liedpraktijk op een hoger plan te brengen.

4) *Verskillende stromingen in de Protestantse Kerk dienen vertegenwoordigd te zijn*

Volgens supervisors heeft de redactie zijn best gedaan om aan deze wens tegemoet te komen. Het is afwachten of dit helemaal gelukt is. Op basis van het materiaal dat de supervisors hebben gezien, zouden met name de basisbeweging en evangelisch georiënteerde leden zich ondervertegenwoordigd kunnen voelen. Tegelijk benadrukken supervisors dat het aan het doel van het Nieuwe Liedboek voor bij zou schieten als iedereen vooral gericht is op de vraag welke hem of haar vertrouwde liederen in het Liedboek zijn opgenomen. Juist het leren kennen van liederen uit andere / onbekende tradities zal verrijkend werken. (Dit geldt voor elke gebruiker van het Nieuwe Liedboek.)

5) *De liederen moeten voldoende kwaliteit hebben als kerklied*

De kerkmuzikale kwaliteit van de liederen staat volgens supervisors buiten kijf. De vraag is of de hoge kwaliteitseisen¹³ er niet te veel toe geleid hebben dat bepaalde categorieën liederen moeilijk door de selectie heen kwamen. Dit geldt in het bijzonder voor liederen uit de evangelische traditie en liederen voor jongeren.

6) *Liedboek dient meer liederen te bevatten die aansluiten bij kerkelijk jaar*

Hieraan is zonder meer tegemoet gekomen.

7) *Liedboek dient niet alleen strofische liederen te bevatten*

³ Eén van de supervisors gaf hierbij aan: "Ik weet niet hoe de redactie dit beter had kunnen doen."

⁴ Bijlage 5 bevat een toelichting van de ISK op de gehanteerde kwaliteitseisen.

Hieraan is zonder meer tegemoet gekomen.

8) *Liedboek dienst meer liederen te bevatten voor kinderen en jongeren*

Het aantal kinderliederen is in vergelijking met het *Liedboek voor de kerken* fors toegenomen. Veel moeilijker bleek het om geschikte liederen voor jongeren te vinden. Pas in een laat stadium kon de redactie aan de daarvoor ingerichte klankbordgroep toezeggen daar nog extra inspanningen voor te kunnen leveren. Ook als het aantal specifieke liederen voor jongeren onder de verwachting zal blijven, is helder dat het Nieuwe Liedboek op een aantal essentiële onderdelen opener staat voor jongere generaties dan het *Liedboek voor de kerken* dat nu doet: grotere variatie aan muziekstijlen, andere vormen van begeleiding.

9) *Meer liederen die aansluiten bij hedendaagse werkelijkheid*

Hieraan is volgens supervisors zeker tegemoet gekomen. Wel constateerden supervisors het gevaar om met de inhoud van een lied te dicht op de werkelijkheid te komen, waardoor het lied snel aan actualiteit kan verliezen.

10) *Aandacht voor inclusief taalgebruik*

Hieraan is volgens supervisors tegemoet gekomen, al had de hiervoor ingestelde klankbordgroep aanvankelijk moeite om dit punt bij de redactie onder de aandacht te brengen. Een spanning blijft dat in een 'gecanoniseerd' deel van het Nieuwe Liedboek (de psalmen en de cantica) het masculiene taalgebruik overheerst. Juist omdat het Nieuwe Liedboek daar mee begint – waar goede redenen voor zijn – staat het inclusieve taalgebruik niet meteen op de voorgrond.

11) *Psalmen*

Bij een aantal supervisors waren er aarzelingen bij de keuze van de redactie om tussen de psalmen van het Geneefs Psalter (Psalm 1-150 uit het *Liedboek voor de kerken*) psalmliederen te plaatsen en na de 150e psalmen de daaropvolgende liederen door te nummeren vanaf 151. Mogelijk dat deze keuze bij sommigen in de kerk moeilijk ligt omdat daardoor het onderscheiden karakter van de psalmen onvoldoende benadrukt wordt. Enkele supervisors voelden zich bezwaard dat deze keuze niet aan hen was voorgelegd ter advisering.¹⁴

Concluderend

Samenvattend is er – ondanks een aantal aarzelingen – onder supervisors een brede overeenstemming dat de Protestantse Kerk in Nederland met dit Nieuwe Liedboek een waardevol boek in handen krijgt: Het Nieuwe Liedboek sluit aan de ene kant aan bij het bekende (de Psalmen, liederen overgenomen uit het *Liedboek voor de kerken* en andere veelgebruikte bundels) en bevat daarnaast een grote schat aan nieuwe of gewijzigde liederen; het Nieuwe Liedboek heeft een veel groter bereik aan lied- en muziekculturen dan het huidige liedboek, het geeft mogelijkheden voor uiteenlopende vormen van begeleiding (piano, orgel, bands), en is daardoor ook rijker en omvangrijker (ruim duizend liederen, 1400 "items") dan het *Liedboek voor de kerken*. Supervisors hebben zich in meerderheid voldoende gehoord gevoeld door de redactie van het Nieuwe Liedboek en kijken in vertrouwen uit naar de uiteindelijke publicatie op 25 mei a.s.

⁵ Het onderdeel "Psalmen" komt in de synode-besluiten van april 2007 niet voor, maar in de onderliggende ISK-nota wordt als uitgangspunt geformuleerd dat de psalmen uit het Geneefs Psalter integraal in het Nieuwe Liedboek zullen worden opgenomen. Daarom deze toevoeging hier.

Bijlage 3

Bijlage 3

Indeling Liedboek

<i>Hoofdrubriek</i>	<i>Subrubriek</i>	<i>Bestandsnummer CDrom</i>
PSALMEN		01
CANTICA		02
BIJBELSE VERTELLIEDEREN		03
GETIJDEN VAN DE DAG	(Orden etc)	04
	Morgen	05
	Middag	06
	Maaltijd	07
	Avond	08
DE EERSTE DAG	Ordinarium	09
	Aanvang	10
	Drempelgebed	11
	Kyrie en Gloria	12
	De Tien Woorden	13
	Rond de Schriften	14
	Halleluja	15
	Schriftacclamatie	16
	Credo	17
	Belijdenis en Doop	18
	Bevestiging ambtsdragers	19
	Inzameling gaven	20
	Gebedsacclamatie	21
	Onze Vader	22
	Maaltijd van de Heer	23
	Te Deum	24
	Afsluiting	25
	Zending en zegen	26
GETIJDEN VAN HET JAAR	Adventstijd	27
	Kersttijd	28
	Epifaniëntijd	29
	Veertigdagentijd	30
	De drie dagen van Pasen	31
	Paastijd	32
	Hemelvaart	33
	Pinksteren	34
	Trinitatis	35
	Bevrijdingsdag	36
	Zomertijd	37
	Herfsttijd	38
	Oogst	39
	Hervormingsdag	40
	Allerheiligen	41
	Geloofsgetuigen	42
	Voleinding	43

LEVEN	Levenstijd	44
	Trouw	45
	Levensreis	46
	Bidden	47
	Geloven	48
	Levensgrens	49
SAMEN LEVEN	Kerk	50
	Schepping	51
	Gerechtigheid	52
	Vrede	53

Bijlage 4

Werkwijze redactie Nieuwe Liedboek

<van website www.liedboek.nl, maart 2013>

Hoe is de procedure van samenstelling?

Er zijn drie gescheiden verantwoordelijkheden:

- de Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied is verantwoordelijk voor het redactionele proces;
- de kerken zijn verantwoordelijk voor het werk van supervisors en klankbordgroepen;
- de uitgeverscombinatie is verantwoordelijk voor uitgaven vóór en vanaf 2012.

Hoe verloopt het redactionele proces?

Er is een redactie gevormd die wordt bijgestaan door een aantal redactionele werkgroepen. In totaal zijn er acht redactionele werkgroepen, voor acht verschillende aandachtsgebieden. Onder het kopje 'Liederen' worden de aandachtsgebieden van de werkgroepen nader beschreven. De leden van de werkgroepen bestaan uit deskundigen op diverse terreinen (theologie, hymnologie, liturgiek, kerkmuziek, taal).

De voorzitters van de werkgroepen vormen de redactie, waaraan een voorzitter en de projectcoördinator zijn toegevoegd. Verder laat de redactie zich bijstaan door adviseurs op diverse terreinen.

Hoe is de werkwijze van de werkgroepen en de redactie?

De werkwijze van de werkgroepen is verschillend. Dit hangt ook samen met het aandachtsveld van een werkgroep. We kunnen we de volgende methoden onderscheiden:

- de liederen in bestaande liedbundels worden beoordeeld;
- vanuit de vraag: 'wat hebben we voor een bepaalde gelegenheid of situatie nodig?' wordt materiaal gezocht;
- dichters en componisten leveren op eigen initiatief materiaal in bij de redactie;
- aan dichters en componisten wordt gevraagd om nieuw materiaal te schrijven.

De werkgroepen bestuderen liedmateriaal dat binnen hun aandachtsgebied ligt. Zij maken selecties en leggen deze voor aan de redactie. De redactie bestudeert de voorselecties van de werkgroepen en beslist welke liederen in het nieuwe liedboek een plaats krijgen. Dit proces zal enige jaren duren.

Welke criteria hanteren werkgroepen en redactie?

Het is eigenlijk onjuist om van criteria te spreken. Criteria veronderstellen duidelijk hanteerbare grenzen. Er bestaat geen checklist met normen waaraan een lied moet voldoen. Daarom spreken we liever over 'uitgangspunten voor de selectie van liederen'.

Het oordeel over een lied is - ook bij deskundigen - altijd subjectief.

Toch zal voor iedereen duidelijk zijn dat aan liederen - willen ze voor opname in de bundel in aanmerking komen - minimale eisen gesteld mogen worden. Dat geldt dan voor de tekst (zowel theologisch als poëtisch), de muziek en de liturgische functionaliteit. Met dat laatste wordt bedoeld dat we ons een voorstelling moeten maken op welke momenten of bij welke gelegenheden een lied kan functioneren. Dat betreft dan niet alleen de zondagse eredienst maar alles wat binnen de genoemde 'leefkringen' denkbaar is.

Bij de aanvang van het project is gezegd dat gaandeweg het redactieproces een en ander verder

zal worden ontwikkeld en gepreciseerd.

Inmiddels is binnen de redactie een onderscheid gemaakt tussen primaire en secundaire criteria.

Als primaire criteria gelden:

1. taal
2. muziek
3. relatie woord-toon
4. theologie
5. liturgische functionaliteit

Een lied moet op al deze punten kwaliteit hebben om het voor te dragen.

Daarbij komen secundaire criteria:

1. internationale betekenis
2. historische betekenis
3. beschikbaar kerkmuzikaal repertoire
4. emotionele betekenis (geliefdheid)
5. toegankelijkheid van de bundel als geheel

Secundaire criteria kunnen de motivatie om een lied voor te dragen versterken; ze zijn in zichzelf onvoldoende.

Vanuit deze criteria worden aandachtspunten geformuleerd, bijvoorbeeld:

- gaan tekst en melodie hand in hand is een lied erg geliefd bij mensen
- is bij een lied veel kerkmuzikaal repertoire geschreven
- doet een lied recht aan een bijbelverhaal
- bevat een lied 'inclusieve taal'

Supervisoren

Een ruime selectie van de door de redactie vastgestelde liederen wordt voorgelegd aan supervisoren.

De supervisoren voor een nieuw liedboek fungeren als representanten van de toekomstige gebruikers van dit liedboek.

De deelnemende kerken hebben de supervisoren benoemd. De meeste supervisoren worden bijgestaan door een klankbordgroep. Met de leden van de klankbordgroep bespreken zij de liederen die door de redactie zijn aangereikt.

De supervisoren voorzien de (deel)resultaten van het redactionele werk van commentaar. Dit commentaar heeft de status van advies.

Naar aanleiding van de adviezen van supervisoren kan de redactie eerder genomen beslissingen herzien.

Uit het totaal vastgestelde materiaal zal in de eindredactionele fase een bijstelling plaats kunnen vinden op basis van de beschikbare ruimte in het toekomstige liedboek en met het oog op een evenwichtige inhoud daarvan.

De Protestantse Kerk in Nederland heeft negen supervisoren benoemd, die elk een eigen aandachtsgebied hebben:

- Missionair
- Liturgie
- Spiritualiteit
- Pastoraat
- Gender
- Jeugd
- Kerkmuziek

- Theologie
- Lutheranisme

De supervisors schrijven hun advies vanuit het perspectief van het specifieke aandachtspunt dat zij als opdracht hebben meegekregen of anders vanuit het perspectief van de kerk of de geloofsgemeenschap die zij vertegenwoordigen, met het oog op de toekomstige gebruikers.

Bijlage 5

Bijlage 5

Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied

secretariaat

Drs. K. Holwerda
Stenen Beer 20
1035 JN Amsterdam

telefoon

e-mail

internet

rekening

(0031) 20 331 07 93

kholwerda@kerklied.net

www.kerklied.net

28.60.673

VERANTWOORDING VAN DE SAMENSTELLING VAN: LIEDBOEK - ZINGEN EN BIDDEN IN HUIS EN KERK

Opdracht

De Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied (ISK) ontving in 2006/2007 van de toenmalige deelnemers in de stichting opdracht tot het ontwikkelen van een nieuw liedboek op basis van de nota *Een nieuw liedboek*. Bij deze opdracht - verstrekt door de Protestantse Kerk in Nederland, de Algemene Doopsgezinde Sociëteit, de Broederschap der Remonstranten en de Vrijzinnige Geloofsgemeenschap NPB - sloten zich naderhand nog vier nieuwe deelnemers aan, te weten de Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt, de Nederlands Gereformeerde Kerken, de Verenigde Protestantse Kerk in België en de Evangelisch Lutherse Kerk in België.

De feitelijke uitvoering van deze opdracht vertrouwde de ISK toe aan een door haar in 2008 ingestelde redactie met acht redactionele werkgroepen. Bij de samenstelling van de redactie en de werkgroepen is gelet op verscheidenheid in zowel deskundigheid op het gebied van taal, muziek, theologie, liturgie en hymnologie als wat betreft kerkelijke achtergrond, leeftijd en geslacht.

In ontmoetingen met de deelnemende kerken afzonderlijk of gezamenlijk en met een tussenrapportage heeft de ISK de deelnemende kerken steeds geïnformeerd over het werk in ontwikkeling.

Wergroepen

De acht werkgroepen hebben elk het aan hen toegewezen deelgebied geëxploreerd:

1. Psalmen (vormen buiten het Psalter 1967 dat integraal opnieuw wordt opgenomen)
2. Selectie van gezangen uit het huidige *Liedboek voor de kerken*
3. Nieuwe Nederlandse liederen
4. Buitenlandse liederen
5. Kinder-, jeugd- en tienerliederen
6. Liturgica
7. Overige zangvormen
8. Gebeden en overige teksten

Door de werkgroepen is een indrukwekkende verscheidenheid - ook in vormen en genres - aan meer en minder bekend tot nog vrijwel onbekend materiaal bijeengebracht, steeds gerelateerd aan verschillende leefkringen waarin en specifieke momenten waarop het zou kunnen functioneren. Ook waar de redactie naderhand nog een aanzienlijk deel van de voordrachten van de werkgroepen terzijde gelegd heeft, is de wijze van benadering van de deelgebieden door de acht werkgroepen steeds ten volle gehonoreerd. In totaal 236 bundels

zijn onderzocht op geschikt materiaal. Ook waar dit aantal nog altijd niet uitputtend is voor wat er wereldwijd voor handen is, is geen enkel materiaal met vooropgezette bedoelingen buiten beschouwing gebleven.

Redactie

Conform de opdracht heeft de redactie de resultaten van het selectiewerk in de werkgroepen behalve getoetst ook op elkaar afgestemd en geordend. De redactie heeft daartoe een indeling van het boek ontworpen en op terreinen die daarvoor in aanmerking kwamen nog een aantal commissies met een specifieke opdracht ingesteld, zoals een muziekcommissie, een tekstcommissie, een muziekcommissie en een hymnengroep. Gaandeweg de redactionele arbeid hebben de in bovengenoemde nota globaal al aangeduide kwaliteitscriteria en aandachtspunten zich verder uitgekristalliseerd. Deze aandachtspunten betreffen de taal, de muziek, de relatie tussen woord en toon, de theologie en de liturgische functionaliteit. Ze zijn aan al het materiaal ongeacht herkomst aangelegd. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen primaire (minimaal vereiste) en secundaire (versterkende, maar in zichzelf niet toereikende) aspecten. De redactie heeft daarbij de grenzen van de opdracht verkend door binnen genres die meer moeite hebben de toets te doorstaan op zoek te gaan naar exempla die ten voorbeeld zouden kunnen worden gesteld bij de verdere ontwikkeling ervan. Waar keuzen moesten worden gemaakt om de omvang van de bundel te beperken heeft de redactie gestreefd naar een maximale verscheidenheid en complementariteit van theologische accenten in het uiteindelijk geselecteerde materiaal.

Supervisie

Interactie met toekomstige gebruikers van het boek kreeg expliciet vorm in de feedback van de door de deelnemende kerken en geloofsgemeenschappen aangewezen supervisors en impliciet in ervaringen opgedaan met regionale en lokale zangavonden. De supervisors hebben op verzoek van de redactie hun leesperspectieven uitgewerkt en deze hebben gaandeweg het proces het blikveld van de redactie verruimd en aangescherpt en met name ook in de slotfase van de redactionele arbeid effect gesorteerd, hetzij in het alsnog terzijde leggen van voorlopig geselecteerd materiaal, hetzij door toetsing van door supervisors aangedragen materiaal dat nog niet eerder ter tafel geweest was.

Katholiciteit

Zingen verbindt: een poging in de nota destijds verschillende stromingen van elkaar te onderscheiden is gaandeweg het redactionele proces nog betrekkelijker gebleken: binnen werkgroepen en redactie werden vigerende tegenstellingen overwonnen in een toenemende ruimte andere dan reeds vertrouwde vormen van spiritualiteit te waarderen en veel met name nieuw buitenlands materiaal bleek niet in de bestaande hokjes te passen. Ervaringen met de al genoemde zangavonden bevestigen dit beeld en voeden het vertrouwen in de kansen die hier liggen.

De redactie heeft ook nadrukkelijk gereflecteerd op culturele verschuivingen die deels in de nota al gesignaleerd zijn, maar waarvan de implicaties nog verstrekkender bleken of tot nog grotere verlegenheid aanleiding gaven dan vooraf vermoed, bijvoorbeeld in het ter discussie stellen van fundamentele concepten als zingen in gemeenschap en een kerkelijk liedboek. Het belijden van de heilige katholieke kerk zoals verwoord in de apostolische geloofsbelijdenis heeft gefunctioneerd als dragend beginsel. De gemeenschap van de heiligen wereldwijd en de eeuwen door staat tegenover een te eenzijdig focus op het heden of het individu. Van alle

deelnemers aan de redactionele arbeid is daarom ook steeds een meervoudige loyaliteit gevraagd in plaats van het laten prevaleren van persoonlijke smaak. Waar beslissingen over individuele voordrachten van materiaal soms onvermijdelijk arbitrair waren, is ook duidelijk dat anders uitgevallen keuzen in de betreffende gevallen niet geleid zouden hebben tot een wezenlijk ander boek dan het boek dat nu is samengesteld. Dat is in vele opzichten met recht een nieuw liedboek en niet maar een herziene editie van het huidige liedboek.

Gebruiksmogelijkheden

Het zal inspanningen vragen de weg te vinden in een boek van deze omvang en verscheidenheid en het adequaat in de gemeenten te introduceren. Programma's voor toerusting van predikanten, kerkmusici (vaklieden en liefhebbers), voorzangers en werkgroepen liturgie zijn in ontwikkeling. Niet alles wat in het boek te vinden is, zal overal gezongen (kunnen) worden. Wel bevat het boek voor vrijwel alle gemeenten voldoende reeds vertrouwd materiaal en voldoende materiaal dat ook met beperkte middelen binnen de mogelijkheden ligt. Daarnaast biedt het een schat aan nieuwe mogelijkheden die geleidelijk, gefaseerd of selectief verkend kunnen worden. Ook waar gemeenten daarin onderling verschillende keuzen zullen maken en van elkaar verschillende muziekprofielen zullen ontwikkelen, blijft het hetzelfde boek waaruit zij zingen. Het boek biedt ongekeerde mogelijkheden, niet alleen voor de liturgie, maar bijvoorbeeld ook voor het voeren van het geloofsgesprek en voor het pastoraat. Niemand is bij machte de mogelijkheden tot gebruik van deze verscheidenheid aan materiaal ten volle te overzien; het ontdekken daarvan in de praktijk van het zingen en bidden valt evenals de vindingrijkheid van dichters en toondichters te beschouwen als het speelveld van de Geest.

Wat er niet in staat

Het samenstellen van een liedboek is niet mogelijk zonder het maken van keuzen. Bij de grote en verrassende rijkdom die nu bijeen is gebracht zal daarom ieder ook wel een aantal soms geliefde liederen missen. De redactie heeft geen bekende liederen met een aanvaardbare inhoud terzijde gelegd wanneer niet wat daarin gezegd wordt naar haar inzicht in andere liederen sterker tot uitdrukking kwam. Daarom mag gevraagd worden het resultaat van de redactionele arbeid niet allereerst te beoordelen op wat bij een vluchtige kennisname ervan gemist wordt, maar na te gaan of en hoe de rijke verscheidenheid van het christelijk belijden en de christelijke spiritualiteit er in terug te vinden is. Bovendien: wat er niet in het boek staat, is altijd nog wel ergens anders te vinden op momenten die daarom vragen.

Tenslotte

Gaandeweg de redactionele arbeid heeft het bestuur van de ISK zich steeds laten informeren over de voortgang van het werk, de dilemma's die zich aandienen en het commentaar van de supervisors. Na de voltooiing van het redactionele werk heeft het bestuur met respect kennis genomen van het resultaat daarvan en van de uitvoerige verantwoording van de redactionele arbeid, evenals van de wijze waarop de redactie in bijeenkomsten met de supervisors inging op naar voren gebrachte vragen en de procesgang illustreerde met voorbeelden van - deels ook ter plekke gezongen - liederen die geselecteerd of juist afgevallen waren.

Het bestuur heeft dan ook unaniem het resultaat van de redactionele arbeid vastgesteld en legt met dit schrijven daarvan rekenschap af aan de deelnemende kerken. Het is van oordeel dat de vanwege de kerken verstrekte opdracht naar behoren is uitgevoerd, ziet er naar uit het

boek op zaterdag 25 mei volgend jaar aan de kerken aan te bieden en vertrouwt er op dat de kerken alles in het werk zullen stellen om het boek een goede ingang in de gemeenten te geven.

Als bijlagen bij dit schrijven ontvangt u - vertrouwelijk - lijsten van de in de redactionele arbeid betrokken bundels en van het geselecteerde materiaal overeenkomstig de laatste stand van zaken, na het afsluiten van de redactionele arbeid. Daarbij moet worden opgemerkt dat deze nog altijd niet definitief is, voor zover bijvoorbeeld correspondentie met auteurs over gewenste aanpassingen nog niet is afgerond, de benodigde rechten nog verworven moeten worden of nog overleg gaande is over de meest passende rubriek om een lied in te plaatsen. Ook ontvangt u het derde bundeltje met voorbeeldliederen dat ook in den lande overal gebruikt wordt om de gemeenten een indruk te geven van het boek dat in mei 2013 gepresenteerd zal worden.

Namens het bestuur van de ISK,

Drs. Ilona Fritz, voorzitter

Drs. Klaas Holwerda, secretaris

Amsterdam, 6 december 2012

Bijlage 6

Bijlage 6

Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied

secretariaat

Drs. K. Holwerda
Stenen Beer 20
1035 JN Amsterdam

telefoon
e-mail
internet
rekening

(0031) 20 331 07 93
kholwerda@kerklied.net
www.kerklied.net
NL74 INGB 0002 8606 73
BIC nummer INGBL2A

Aan

Moderamen van de Generale Synode van de Protestantse Kerk in Nederland
Postbus 8399
3503 RJ Utrecht

betreft

Liedboek

uw kenmerk

1302.097b / B1.33.500

ons kenmerk
dagtekening

8 maart 2013

14 MAART 2013
NR: 374
APD
DOS 1.33.500
GET
8 maart 2013
AK

Geacht moderamen,

Uw brief van 20 februari 2013 heeft onze aandacht gehad. Wij geven graag gehoor aan uw verzoek aanwezig te zijn tijdens de synodezitting op 26 april en daar toelichting te geven op het afgelegde traject en de opzet van *Liedboek*. Het zingen ter synode van een aantal liederen uit het boek behoort zeker ook tot de mogelijkheden.

In dit schrijven gaan wij nader in op de vragen die u stelt in de bijlage bij uw brief. We houden daarbij de daar gehanteerde volgorde aan.

1. Inzet van middelen. Er zijn drie proefbundeltjes verschenen: in 2006 (aan de gemeenten toegezonden in het kader van de classicale raadpleging), in 2010 (met het oog op een aantal zangavonden) en in 2012 (voor gebruik op regionale en plaatselijke zangavonden in de aanloop naar de verschijning van *Liedboek*). Bij het eerste proefbundeltje is ook een CD uitgegeven waarop de liederen ingezongen zijn. De zangavonden met het oog waarop het tweede en het derde proefbundeltje uitgegeven zijn (en waarvan er een groot aantal belegd is), leveren een zeer belangrijke bijdrage aan het draagvlak: deelnemers zijn steevast enthousiast en zien met verlangen uit naar de verschijning van *Liedboek*. Nieuwsbrieven zijn in veel mindere mate verschenen dan de bedoeling was; de uitgeverscombinatie BV Liedboek is op dit punt helaas in gebreke gebleven. Recent verscheen wel het magazine *Ik zing*. De gelaagde wijze van werken (werkgroepen, redactie en supervisie gelijktijdig, zij het in verschillende fasen), noodzakelijk om de samenstelling van het boek in een beperkt tijdsbestek te realiseren, bracht mee dat de presentatie van een voorontwerp in strikte zin niet mogelijk was. Wel waren de selecties van liederen die tot viermaal toe aan de supervisorsoren zijn voorgelegd in toenemende mate representatief voor de bundel in wording. Het belang van de supervisie is tweeledig gebleken: het leveren van waardevolle feedback en het vergroten van draagvlak (ambassadeursfunctie). De deelnemende kerken zijn als opdrachtgevers van de ISK regelmatig geïnformeerd over en betrokken bij de voortgang van het project.
2. Begeleidingsmateriaal: op 25 mei verschijnen naast de gemeente-editie een driedelige kooreditie en een losbladig pakket begeleidingen (zie bijlage).
3. Digitale editie: naast de papieren edities komt in mei 2013 *Liedboek Online* beschikbaar, een digitale ontsluiting van *Liedboek* in de vorm van een webapplicatie waarop gemeenten zich kunnen abonneren (zie bijlage).

4. Hanteerbaar formaat: de huidige druktechnieken maken het mogelijk een liedboek van ruim 1600 pagina's in een handzaam formaat uit te geven.
5. Het liedboek als uitdrukking van de identiteit van de kerk: hier verwijzen we graag naar wat we in de *Verantwoording* onder het kopje 'katholiciteit' schreven (pagina 2-3).
6. In *Liedboek* hebben nadrukkelijk diverse taalvelden en muziekculturen een plek gekregen.
7. Zingbaarheid: hier verwijzen we graag naar wat we in de *Verantwoording* onder het kopje 'gebruiksmogelijkheden' schreven (pagina 3).
8. Herkenbare vertegenwoordiging van verschillende stromingen: voor *Liedboek* is royaal uit een verscheidenheid aan tradities en stromingen geput.
9. Voldoende kwaliteit: hier verwijzen we graag naar wat we in de *Verantwoording* onder het kopje 'redactie' over de gehanteerde kwaliteitscriteria en aandachtspunten schreven (pagina 2).
10. Meer liederen voor bepaalde perioden van het kerkelijk jaar: de rubriek *Getijden van het jaar* is de meest omvangrijke rubriek van *Liedboek*; hierin zijn alle perioden van het kerkelijk jaar rijk bezet met een verscheidenheid aan materiaal en zijn bovendien liederen voor specifieke momenten van het kerkelijk ook beter vindbaar dan in het liedboek uit 1973. We verwijzen in dit verband ook graag naar de indeling van *Liedboek* zoals die te vinden is op de aan u onder embargo verstrekte cd-rom.
11. Niet alleen strofische liederen: onder meer in de opname van een grote verscheidenheid aan niet-strofische vormen onderscheidt *Liedboek* zich nadrukkelijk van zijn voorganger.
12. Meer liederen voor kinderen en jongeren: anders dan in 1973 maken dergelijke liederen integraal deel uit van *Liedboek*.
13. Meer liederen die aansluiten bij de hedendaagse werkelijkheid: dit aandachtspunt is nauw gerelateerd aan het putten uit diverse taalvelden en muziekculturen (zie punt 5 hierboven).
14. Aan inclusief taalgebruik is expliciet aandacht besteed.

We hopen u met deze nadere toelichting op door u aan de orde gestelde punten afdoende te hebben geïnformeerd.

Met vriendelijke groet,

K. Holwerda,
secretaris

Bijlagen:
Edities van *Liedboek*
Liedboek Online
Verantwoording van de samenstelling *Liedboek – zingen en bidden in huis en kerk*
Indeling *Liedboek*

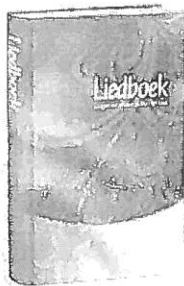
Nieuw Liedboek zingen en bidden in huis en kerk

Gemeentebundels

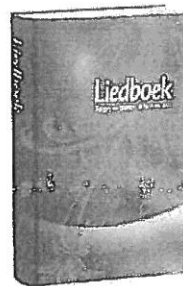
Formaat: 11 x 18 cm
Omvang: ca. 1.600 pagina's
Binnenwerk: dundruk, zwart met steunkleur
Uitvoering: genaaid gebonden
Extra: 2 leeslinten

Standaard gemeentebundel

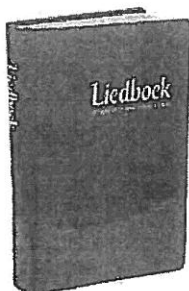

Editie: rood/geel
Uitvoering: hardcover,
witsnede, rechte hoeken
ISBN 978 94 91575 00 6
NUR 709
Prijs € 25,00

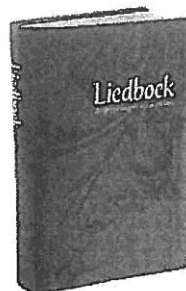

Editie: blauw/groen
Uitvoering: hardcover,
witsnede, rechte hoeken
ISBN 978 94 91575 01 3
NUR 709
Prijs € 25,00

Luxe gemeentebundel

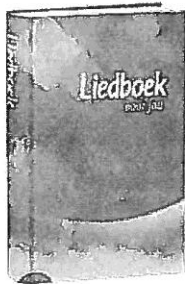
Editie: rood kunstleer
Uitvoering: softcover,
goudsnede, ronde hoeken,
in foedraal
ISBN 978 94 91575 07 5
NUR 709
Prijs € 39,90

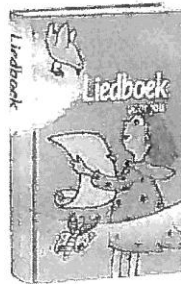
Editie: blauw kunstleer
Uitvoering: softcover,
goudsnede, ronde hoeken,
in foedraal
ISBN 978 94 91575 03 7
NUR 709
Prijs € 39,90

Liedboek
Zingen en bidden in huis en kerk

Gemeentebundel voor kinderen

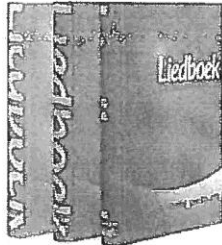
Editie: veelkleurig
Uitvoering: hardcover,
witsnede, rechte hoeken,
extra kleurkaternen
ISBN 978 94 91575 04 4
NUR 709
Prijs € 25,00
in samenwerking met
Kwintessens

Editie: blauw met tekening
Uitvoering: hardcover,
witsnede, rechte hoeken,
extra kleurkaternen
ISBN 978 94 91575 08 2
NUR 709
Prijs € 25,00
in samenwerking met
Kwintessens

Koorbundels

Set van drie koorbundels

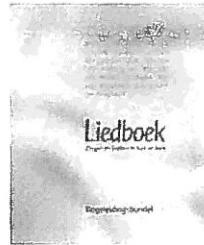
Ten behoeve van de cantorij
en zanggroep.
Meerstemmige zettingen,
in deel 1 zijn de Psalmen
opgenomen, de overige
liederen in de andere twee
banden

Formaat: 19 x 26 cm
Uitvoering: genaaid gebon-
den, drie banden, uitsluitend
als set verkrijgbaar

ISBN 978 94 91575 05 1
NUR 709
Prijs € 99,00
Omvang: ca. 1632 pagina's

Begeleidingen

Losbladig pakket begeleidingen

Ten behoeve van de begelei-
ding van de gemeentezang.
Losbladig, geperforeerd,
multoponsing, met
multoband

ISBN 978 94 91575 06 8
NUR 709
Prijs € 150,00
Omvang: 2.400 pagina's

Liedboek
Zingen en bidden in huis en kerk

Liedboek

Zingen en bidden in huis en kerk

Informatie Liedboek Online

In ontwikkeling is **Liedboek Online**, dé digitale ontsluiting van het nieuwe liedboek.

Liedboek Online is een webapplicatie waarop abonnees kunnen inloggen om de complete inhoud van het Liedboek te kunnen raadplegen en liederen te downloaden. Het raadplegen zal kunnen via meerdere zoekingen. Het downloaden is om te beameren. Elk lied en elk couplet van een lied kan zowel met noten als zonder noten gepresenteerd worden. **Liedboek Online** is een webbased applicatie dat platform en device onafhankelijk zal zijn.

Deze voorziening is beschikbaar bij de presentatie van het Liedboek in mei 2013.

Toegang tot deze database verkrijgt men door zich te abonneren. Een abonnement staat open voor iedereen, maar primair wordt gedacht aan kerkelijke gemeenten, (kerk)koren, scholen en begrafenisondernemingen. Liedboek Online biedt een eenvoudige, intuïtieve en aangename gebruikersinterface die geschikt is voor alle soorten gebruikers, van personen met weinig computerervaring tot aan ervaren IT-professionals. Er zal een demo-versie ontwikkeld worden op grond waarvan toekomstige gebruikers zich een betrouwbaar beeld kunnen vormen van de kwaliteit en mogelijkheden.